

ne. Konsekwencjami integracji dla polskich rolników będą zarówno korzyści, jak i zagrożenia, które obecnie trudno zbilansować.

Literatura: 1. Agenda 2000. Monitor Integracji Europejskiej. Wyd. Specjalne. Komitet Integracji Europejskiej, 1997. 2. Agropromiany 5, 8-10, AWRSP, 2001. 3. **Dybowski G., Kobuszyńska M.:** Polskie Drobniarstwo 3, 2000. 4. **Grześkowiak E., Borzuta K., Strzelecki J., Lisiak D.:** Trzoda Chlewna 4, 2001. 5. **Jasiorowski H.:** Przegląd Hodowlany 9, 1999. 6. Koniunktura w rolnictwie 1, 51-53, SGH

2001. 7. **Krzyżanowska Z.:** Przemysł Spożywczy 2, 2001. 8. **Małkowski G.:** Trzoda Chlewna 4, 2001. 9. **Okularczyk S.:** Trzoda Chlewna 6, 2001. 10. Problemy Integracji Rolnictwa 4, FAPA 1997. 11. Problemy Integracji Rolnictwa 3, FAPA 1999. 12. Problemy Integracji Rolnictwa 4, FAPA 2000. 13. Przegląd Mleczarski 3, 137, 2001. 14. Rocznik Statystyczny, GUS 2000. 15. Rynek Mięsa. Stan i perspektywy. Raporty Rynkowe 10, 2000. 16. **Świetlik K.:** Polskie Drobniarstwo 1, 2000. 17. Top Agrar Polska 3, 30-31, 2001. 18. **Trzybińska D.:** Przegląd Hodowlany 3, 1999. 19. **Trzybińska D.:** Przegląd Hodowlany 11, 2000.

Otoczenie prawne rynku mleka – kwoty mleczne oraz system identyfikacji i rejestracji zwierząt

Jacek Białek, Adam Kupczyk

SGGW

Ważnym aspektem funkcjonowania sektorów rolniczych w gospodarce narodowej jest otoczenie, do którego zalicza się między innymi otoczenie ekonomiczne, międzynarodowe oraz instytucjonalno-prawne. Zagadnienia omawiane w niniejszym artykule dotyczą spraw instytucjonalno-prawnych.

Podstawowymi mechanizmami interwencyjnymi, stosowanymi w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej, są gwarantowane ceny minimalne, cła i opłaty graniczne, dopłaty do eksportu, a od 10 lat również dopłaty bezpośrednio do produkcji roślinnej i zwierzęcej. Dzięki programowi IACS w UE uzyskuje się informacje, na podstawie których rolnicy otrzymują dopłaty bezpośrednie.

Otoczenie globalne sektora produkcji mleka surowego

Po wejściu Polski do UE każde polskie gospodarstwo powinno stać się gospodarstwem towarowym, czyli przedsiębiorstwem, którego działania są silnie zdeterminowane przez otoczenie. Czynniki otoczenia stwarzają zarówno szanse sprzyjające rozwojowi firmy, jak też zagrożenia ograniczające jej rozwój.

Otoczenie globalne (makrootoczenie) jest to zespół warunków funkcjonowania przedsiębiorstwa (organizacji, gospodarstwa), wynikający z tego, że działa ono w określonej strefie klimatycznej, w danym układzie politycznym, prawnym, systemowym itp. Cechą makrootoczenia jest to, że bardzo silnie określa możliwości działania i rozwoju przedsiębiorstwa (gospodarstwa), podmiot nie jest jednak w stanie zmienić tych warunków. Z punktu widzenia przedsiębiorstwa warunki tworzone przez makrootoczenie są więc datami, zjawiskami, któ-

re trzeba znać i przewidywać, ale które nie podlegają jego oddziaływaniu.

Obok makrootoczenia ważnym obszarem jest też otoczenie konkurencyjne, które określa warunki funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstwa w danym sektorze i na danym rynku, ze względu na fakt występowania w nim klientów, dostawców oraz przyszłych i obecnych konkurentów. Są to podmioty, z którymi firma ma bezpośredni kontakt. Między nimi a przedsiębiorstwem zachodzą interakcje, czyli wzajemne oddziaływanie na siebie. Analiza otoczenia konkurencyjnego dostarcza informacji na temat szans i zagrożeń związanych z dynamiką sektora, zachowaniem się klientów i dostawców oraz zachowań istniejących konkurentów, a także możliwości pojawienia się nowych. Dzięki temu można ocenić obecną i przyszłą atrakcyjność sektora oraz ryzyko związane z funkcjonowaniem w nim. Poniżej przedstawiamy wpływ ważniejszych czynników na sektor produkcji mleka i urządzeń do jego produkcji.

♦ **Ekonomiczne** (silna zależność od czynników politycznych i prawnych, coraz większe znaczenie czynnika międzynarodowego – UE i WTO)

1. Wzrost PKB w Polsce i dochodów ludności (po wejściu Polski do UE), w związku z tym przewidywany wzrost popytu na zdrowe artykuły mleczarskie.

2. W 1999 r. zahamowanie wysokiego tempa wzrostu PKB w Polsce, zapewniającego dotychczas niwelowanie różnic w osiąganym PKB w naszym kraju i w krajach UE.

3. Występowanie tzw. efektu domina w rolnictwie po roku 1989 (brak strategii rozwoju po 12 latach transformacji gospodarczej).

4. Słaba kondycja sektora mleczarskiego.

5. Niska produkcja towarowa w gospodarstwach rolnych, brak strumienia pieniędzy niezbędnych do koncentracji mlecznej bazy surowcowej u rolników, brak kredytów preferencyjnych, niskie dotacje budżetowe.

6. Niski parytet dochodów ludności wiejskiej w porównaniu do ludności miejskiej (40%).

7. Wysokie ryzyko kredytowania w sektorach związanych z rolnictwem (BGŻ – bank sektora żywnościowego uważa sektory rolne za sektory wysokiego ryzyka).

8. Wysokie oprocentowanie kredytów.

9. Słaby budżet odnośnie dopłat do mleka (zrezygnowano z dopłaty 7 groszy za 1 litr mleka na początku 2002 r., być może będą pod koniec 2002 r.).

◆ Społeczno-demograficzne

1. Niski status społeczny zawodu rolnika.
2. W przyszłości konieczność zmniejszenia liczby osób zatrudnionych w rolnictwie.
3. Coraz mniejszy odsetek młodzieży wiejskiej zdobywa wykształcenie średnie i wyższe.
4. Rozbieżne informacje na temat walorów mleka i jego przetworów: mleko – produkt zdrowy, silna pozycja w tradycjach żywieniowych, niezbędne dla kobiet ciężarnych i małych dzieci; masło i inne wyroby mleczarskie – zastąpienie produktami pochodzenia roślinnego, produkowanymi przez przemysł tłuszczowo-olejarski.
5. Opcja konsumencka, żądająca mleka spełniającego normy, dla której nie ma znaczenia pochodzenie mleka i produktów żywnościowych (polskie czy zagraniczne).

◆ **Polityczne** (zmniejszenie w przyszłości wagi tego czynnika, szczególnie po wejściu Polski do UE, poddanie się rygorom UE i WPR, następnie WTO)

1. Częsta zmiana opcji rozwoju rolnictwa wraz ze zmianami partii rządzących w naszym kraju.
2. Brak spójnej strategii rozwoju rolnictwa i konsekwentnej strategii restrukturyzacji mleczarstwa.
3. Rozbieżne koncepcje rozwoju mleczarstwa i bazy surowcowej.
4. Opcje prounijne to: SLD-UP, UW, PO; natomiast PSL, PiS, Samoobrona – deklarują wejście do UE pod pewnymi warunkami. Jedyną opcją przeciwną wejściu naszego kraju do UE jest LPR.

◆ **Prawne** (czynnik silnie związany z czynnikiem międzynarodowym)

1. Wprowadzenie nowej normy na mleko w skupie w 1998 r.; od 1999 r. coraz większe jej respektowanie; od 2000 r. nie przyjmowanie w skupie mleka klasy III; po 2005 r. skupowanie mleka wyłącznie klasy ekstra.
2. Z czasem będzie niezbędna licencja na produkcję i dostawę mleka do skupu.
3. Dotychczas obowiązujący nadzór weterynaryjny i atestacja urządzeń udojowych w oborach eksportowych z czasem obejmie wszystkich dostawców mleka do skupu.
4. Własność spółdzielcza, w wielu krajach UE dominująca w mleczarstwie i dobrze prosperująca, w Polsce stanowi przeszkodę w restrukturyzacji mleczarstwa.
5. Zbyt małe kwoty przeznaczone na rolnictwo w budżecie na 2002 r.
6. Nie wyjaśniona sprawa dzierżawców dużych popegeerowskich gospodarstw, którzy nie mogą dostać kredytu, gdy tymczasem zagraniczni rolnicy intensywnie inwestują w polski sektor produkcji mleka.
7. Kluczowe znaczenie dla rozwoju sektora produkcji mleka (i urządzeń udojowych) kwot mlecznych, jakimi będzie dysponować Polska po wejściu do UE. Polska wystąpiła o przyznanie kwoty w wysokości 11,7 mld litrów w 2004 r. do 13,7 mld l w 2008 r. W przypadku zmniejszenia kwot należy oczekiwać zmniejszenia popytu na urządzenia i środki do produkcji mleka. Z czasem, po wzroście popytu na wyroby

mleczarskie, należałoby oczekiwać importu gotowych produktów mleczarskich do Polski.

8. Niskie bariery celne na importowane do Polski urządzenia rolnicze; na dojarki i części do dojarek – zerowe stawki celne przy imporcie z większości krajów.

9. Działania krajowych producentów i dużych firm zagranicznych zmierzające do wprowadzenia zakazu importu używanych schładzarek i dojarek.

◆ **Międzynarodowe** (silne powiązania tego czynnika z czynnikiem prawnym i ekonomicznym)

1. Negocjacje w sprawie akcesji Polski do UE (lata 2003-2006) o kluczowym znaczeniu dla sektora urządzeń; odpowiedź na podstawowe pytania: zasady wejścia, data, warunki, kwota mleczna, udział w WPR, dopłaty bezpośrednie.

2. Sprawa zakupu ziemi w Polsce, przepływu kapitału, kwot mlecznych nabywanych wraz z zakupem ziemi przez obcokrajowców.

3. Kłopoty z finansowaniem Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) w UE i przewidywana gruntowna restrukturyzacja WPR.

4. Programy pomocowe z UE dla agrobiznesu w Polsce (m.in.: Phare/FAPA, ISPA, Sapard) realizowane z dużym opóźnieniem i małą efektywnością (niewielki odsetek funduszy dociera do odbiorcy finalnego – producentów mleka, rolników).

5. WTO – większe oddziaływanie na UE i Polskę w końcu przyszłej dekady, głębsza i rzeczywista liberalizacja handlu światowego, stwarzająca nowe szanse i zagrożenia.

6. Narastająca fala protestów przeciw globalizacji, „argentyzacja” świata (dawniej zakładano relacje obywateli zamorskich do biednych jak 20 : 80, obecnie coraz częściej mówi się o relacji 10 : 90, lub nawet 5 : 95).

◆ **Technologiczne** (połączenie tego czynnika z czynnikiem ekonomicznym, prawnym i międzynarodowym)

1. Niski poziom koncentracji produkcji mleka i przestarzałe technologie; nieopłacalność produkcji mleka (spełniającego normy obowiązujące w UE) w statystycznym gospodarstwie, tj. utrzymującym kilka krów.

2. Brak kapitału na kompleksową zmianę technologii (modernizacja budynku, nowe urządzenia udojowe, schładzalnik zbiornikowy, nowa technologia zadawania pasz i inne technologie komplementarne, zwiększenie liczebności stada), zapewniającą odpowiednią rentowność produkcji zgodnej z normą na mleko w skupie.

3. W przyszłości wyłonienie grupy gospodarstw wysokotowarowych, posiadających nowoczesną technologię produkcji mleka, ma to być ok. 300 tys. gospodarstw licencjonowanych, a według nowej strategii – ok. 110 tys.

4. Przejście od uwięziowego do wolnostanowiskowego systemu utrzymania bydła w Polsce na wzór rozwiązań stosowanych w krajach UE.

5. Większość mleka (ok. 2/3) produkowanego w naszym kraju będzie spełniała wymagania klasy ekstra.

Przedstawiona prognoza stanu otoczenia sektora wskazuje na znaczną burzliwość poszczególnych czynników, co mo-

że skutkować ostatecznie na destabilizację rynku mleka i urządzeń służących do jego produkcji.

Organizacja rynku mleka surowego w UE

Organizacja wspólnego rynku mleka w Unii Europejskiej opiera się na postanowieniach Traktatu Rzymskiego z 25 marca 1957 roku. Do najważniejszych mechanizmów konstruujących cały europejski wspólny rynek należą [1]:

- ◆ eliminacja prawa do pobierania ceł i restrykcji ilościowych w eksporcie i imporcie między państwami członkowskimi;
- ◆ ustanowienie wspólnej taryfy celnej i wspólnej polityki handlowej wobec państw trzecich;
- ◆ usunięcie przeszkód w wolnej cyrkulacji osób, usług i kapitału między państwami członkowskimi;
- ◆ zbliżenie ustawodawstwa narodowego w zakresie niezbędnym dla funkcjonowania wspólnego rynku.

Regulacja rynku mleka oparta jest na następujących zasadach: na rynku wewnętrznym przez regulacje administracyjne produkcji mleka surowego (system kwot mlecznych) oraz stabilizację ceny rynkowej przez system interwencji; na rynku zewnętrznym przez dopłaty do eksportu i taryfy importowe. System limitowania produkcji mleka jest jednym z najważniejszych narzędzi na rynku mleczarstwa w UE, zwanym inaczej systemem kwot mlecznych. W opinii ekspertów unijnych kwotowanie produkcji mleczarskiej jest podstawowym instrumentem zapewniającym rozwój sektora mleczarskiego. System ten skutecznie pozwala utrzymać wsparcie sektora mleczarskiego na stałym poziomie.

Kwota mleczna to limit produkcji mleka jaką dany kraj może wyprodukować w ciągu roku i wprowadzić na rynek UE. Limit ten w każdym państwie członkowskim rozdzielany jest pomiędzy producentów mleka, pewna część zawsze pozostaje w rezerwie narodowej na wypadek załamań rynku czy zdarzeń losowych. Wyróżniamy dwa typy kwot produkcyjnych: kwotę hurtową (wholesale quota) i kwotę sprzedaży bezpośredniej (direct sale quota). Kwota hurtowa dotyczy producentów dostarczających mleko surowe do mleczarni lub innych zakładów przetwórczych. Kwoty sprzedaży bezpośredniej dotyczą producentów produkujących i przetwarzających mleko w swoich gospodarstwach oraz dostarczających je bezpośrednio do konsumenta. Ponadto każdy kraj członkowski dysponuje jeszcze dodatkowo rezerwą narodową kwoty [3].

Każdy kraj członkowski UE ma swoją narodową kwotę produkcyjną, której nie może przekroczyć. Na koniec roku kwotowego (rok kwotowy trwa od 1 kwietnia do 31 marca następnego roku) wszystkie dostawy mleka danego kraju są bilansowane. Jeżeli narodowa produkcja mleka, skorygowana o rezerwę krajową, przekracza krajowy limit produkcyjny, wówczas wszyscy rolnicy, którzy przyczynili się do przekroczenia muszą zapłacić karę za każdy kilogram mleka w nadprodukcji.

Opłata specjalna (super levy) ustalana jest na poziomie 115% bazowej ceny mleka i wynosi obecnie 0,356 euro za kilogram mleka wyprodukowanego ponad ustalony limit. Wprowadzenie kar z tytułu przekroczenia limitów produkcji oznacza, że rolnik może opłacalnie sprzedać tylko tyle mleka,

na ile pozwala mu przyznany limit produkcyjny, mleczarnia natomiast może skupić maksymalnie tyle mleka, ile wynosi suma kwot produkcyjnych jej dostawców.

Jeżeli zaś suma dostaw mleka w kraju nie przekroczy narodowego limitu, żaden producent nie musi płacić kary, nawet jeżeli przekroczył swój indywidualny limit. Wyjątkiem jest tutaj Francja, gdzie, bez względu na to czy w danym roku została przekroczona kwota narodowa czy nie, każdy producent przekraczający swój przydzielony limit produkcyjny musi zapłacić karę.

Każdy kraj UE wypracował własny system administrowania kwotami zależny od wielu czynników, takich jak: polityka narodowa, struktura rynku mleka, wielkość produkcji danego kraju, liczba producentów oraz poziom rozwoju kraju i jego struktura geograficzna. Rejestracja i kontrola kwoty w każdym państwie członkowskim należy do obowiązków specjalnych organów administracyjnych.

Kraje UE w ostatnim czasie domagają się gruntownych zmian w WPR, nie wiadomo więc jak długo utrzymają się obecne formy pomocy rolnikom.

System kwot mlecznych w Polsce

Dostosowanie rynku mleczarskiego w Polsce do wymogów UE, w tym kwotowanie produkcji mleka, jest zadaniem priorytetowym [4]. Zgodnie z ustawą z dnia 6 września 2001 r. o regulacji rynku mleka i przetworów mlecznych, każde gospodarstwo sprzedające mleko do mleczarni czy innego hurtowego odbiorcy otrzyma w 2003 roku kwotę mleczną, czyli limit mleka, którego nie może w roku przekroczyć. Mleczarnie będą zobowiązane do skupienia od każdego zarejestrowanego dostawcy wyłącznie tyle mleka, ile wynosi jego kwota produkcyjna. Jeżeli mleczarnia przekroczy limit skupu, poniesie dotkliwą karę pieniężną.

Ważnym elementem procesu adaptowania systemu kwot do warunków polskiego ustawodawstwa jest wynegocjowanie odpowiedniej wielkości kwoty narodowej. Od 1 kwietnia 2002 roku rozpoczyna się rok referencyjny. Będzie to okres, w którym ilość sprzedanego mleka będzie podstawą do obliczenia dla każdego gospodarstwa kwoty mlecznej. Dozwolona produkcja mleka, wg propozycji Komisji Europejskiej, ma wynieść 8,875 mln ton, podczas gdy rząd proponuje, by kontyngent w momencie przystąpienia do UE wyniósł 11,845 mln ton i zwiększył się do 13,740 mln ton w 2008 roku [2].

System identyfikacji i rejestracji zwierząt

Wspólna polityka rolna krajów UE zakłada wspieranie rolnictwa. Realizuje się to poprzez dotacje do produkcji roślinnej i zwierzęcej. Informacje dające formalne podstawy do wypłaty płatności bezpośrednich uzyskiwane są od producentów poprzez program IACS, działający w UE od 1992 roku. IACS umożliwia szybką kontrolę danych przedstawionych przez rolników we wnioskach pomocniczych i wykrycie wszelkich nieprawidłowości związanych z płatnościami bezpośrednimi.

Podstawowe elementy Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli (IACS) to:

- komputerowa baza danych z wielofunkcyjnym rejestrem gospodarstw, gdzie gromadzone są dane o każdym z nich z co najmniej ostatnich 3 lat lub 3 kolejnych kampanii;

- alfanumeryczny system identyfikacji działek rolniczych, oparty na kodach identyfikacyjnych gospodarstw;
- alfanumeryczny system identyfikacji i rejestracji zwierząt;
- system składania wniosków subwencyjnych;
- zintegrowany system kontroli przedmiotowo-finansowej.

W sektorze mleczarskim uwidacznia się proces koncentracji produkcji mleka, obserwuje się zmniejszenie liczby dostawców mleka przy jednoczesnym wzroście skupu oraz znacznej poprawie jakości mleka. W ostatnich latach widoczna jest poprawa jakości mleka oraz wzrost udziału mleka produkowanego w klasie ekstra. Są to bardzo pozytywne zachowania się sektora mleczarskiego. Jednak kolejnym krokiem, przed przystąpieniem Polski do Unii, musi być wprowadzenie w gospodarstwach rolniczych Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli (IACS), a zwłaszcza systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt.

Ministerstwo Rolnictwa, działając zgodnie z narodowym planem przygotowania do członkostwa, zleciło Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa budowę systemu IACS. Polski model systemu składa się z wielofunkcyjnego rejestru gospodarstw oraz systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt. Wprowadzenie tego systemu jest bardzo trudne i kosztowne, ale UE współfinansuje jego budowę z funduszy przedakcesyjnych. Obecnie w Polsce nie ma obowiązku kolczykowania zwierząt, poza zwierzętami hodowanymi.

W systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt każde zwierzę w gospodarstwie (w kilka dni po urodzeniu) otrzyma 2 kolczyki i paszport, z którymi nie rozstanie się do końca życia. Na obu uszach zwierzęcia zawieszane będą kolczyki o takich samych numerach. Oznaczenie kolczyka (14-symbolowe) będzie zawierało informacje o kraju, stadzie oraz osobisty numer zwierzęcia.

System identyfikacji i rejestracji zwierząt posłuży również konsumentom, bowiem nowe przepisy unijne mówią o konieczności etykietowania wołowiny. Z metki będzie można odczytać skąd mięso pochodzi. Pozwoli to prześledzić całą

drogę mięsa wołowego od obory aż do sklepu. Wykrycie choroby u jednej sztuki bydła automatycznie wykluczy z produkcji całe stado, z którego pochodzi chore zwierzę. Obecnie wykrycie ogniska choroby jest bardzo trudne, gdyż zwierzętom towarzyszy jedynie świadectwo pochodzenia, wydawane przez sołtysa.

System identyfikacji i rejestracji zwierząt będzie wiązał się ze zwiększeniem obowiązków hodowcy. Każdy hodowca zobowiązany będzie do prowadzenia ewidencji każdego zwierzęcia. Zawarte w kartotece informacje (o dacie urodzenia, pochodzeniu bydła, ewentualnych podróżach, zmianie kolczyka czy śmierci zwierzęcia) będą musiały być przechowywane przez 10 lat. Wszystkie zebrane informacje posłużą jednocześnie do kontroli wypłat premii dla hodowców bydła oraz dopłat do produkcji owiec, kóz i koniowatych.

Podsumowanie

Bardzo ważnym elementem negocjacji z UE jest odpowiednia wielkość kwoty narodowej. Ważne jest, aby kwota ta nie była ustalona na zbyt niskim poziomie, co mogłoby w przyszłości hamować rozwój polskiego mleczarstwa. Należy mieć na uwadze niewykorzystany potencjał produkcyjny polskich gospodarstw, a także pozytywne zmiany jakie uwidoczniły się w ostatnim okresie w sektorze mleczarskim – rosnąca wydajność jednostkowa krów, poprawa jakości mleka, koncentracja produkcji oraz wzrost popytu na produkty mleczarskie.

Gospodarstwa towarowe, które chcą korzystać z funduszy i dopłat unijnych, muszą prowadzić rejestr produkcji. System ewidencji wiąże się z biurokracją i właśnie dlatego konieczne jest, aby jak najszybciej zaczął działać system komputerowy IACS. Sprawnie działający system pozwoli uzyskać pełną informację na temat poszczególnych rynków rolnych, co umożliwi podejmowanie szybkich i trafnych decyzji związanych z polityką rolną państwa.

Literatura: 1. Domańska E.: Chów Bydła 7, 6-8, 2000. 2. Dopłaty na raty. Plon 6, 3, 2002. 3. Malak-Rawlikowska A.: Wieś Jutra 8, 2-3, 2001. 4. Polskie mleko kwotowane. Plon 4, 7, 2002.

Ekonomika produkcji mleka

Eugeniusz Otoliński, Jan Szarek

AR w Krakowie

Ceny mleka

Ekonomika produkcji mleka, podobnie jak każdego innego produktu, zależna jest od dwóch elementów – ceny uzyskiwanej za produkt i poniesionych kosztów. W gospodarce rynkowej poziom cen kształtowany jest prawem popytu i podaży. Ponadto zależy od inflacji i może być regulowany interwencyjną polityką państwa poprzez ustalanie cen minimalnych,

skup interwencyjny i dotacje do produkcji. Ceny spełniają aktywną rolę na rynku, są stymulatorem produkcji i narzędziem kształtowania jej jakości.

Ceny mleka są przedmiotem bezpośredniego zainteresowania jego producentów. Sprzedaż mleka przez rolników jest bowiem jednym z najważniejszych i w miarę regularnym źródłem pozyskiwania przez nich gotówki. Na przestrzeni lat 1995-2001 ceny skupu mleka wykazywały różne tendencje. W latach 1995-1998 nieustannie i dość znacznie wzrastały – z 44,52 do 60,69 zł za 100 litrów. W 1999 roku średnia cena skupu mleka w stosunku do roku poprzedniego wzrosła minimalnie – zaledwie do 60,84 zł/100 l. W rzeczywistości na skutek wzrostu kosztów wytwarzania mleka obniżyła się opłacalność jego produkcji. Sytuacja ta wywarła pewną presję na wzrost cen skupu mleka, które w 2000 r. ukształtowały się na średnim poziomie 77,68 zł/100 l. Zahamowana została tym samym negatywna tendencja do spadku opłacalności produkcji mleka. Sytuacja z lat 1998 i 1999 powtórzyła się niemal